

”Hvis vi tar feil tar Gud den allmektige feil”.

Jeg er bedt om å skrive om Martin Luther King jr., en mann som kanskje synes både fjern og utelukkende historisk interessant for norsk baptisme og norske baptister. Personlig er jeg imidlertid av den oppfatning at King er aktuell også for oss i dag og håper å kunne vise hvorfor med denne artikkelen.

Kings virke som leder i borgerrettighetsbevegelsen i 1950- og 60-tallets USA kan ikke forstås uten at man samtidig forholder seg til hans oppvekstmiljø, utdannelse og kristne tro. Det er hevet over en hver tvil at Kings sosiale engasjement var dypt rotfestet i hans forståelse av, og tenkning omkring evangeliet. Jeg vil forsøke å gi et inntrykk av helheten, men med et hovedfokus på ideene som over tid formet både King og borgerrettighetskampen.

Det er skrevet mye om Martin Luther King jr.s liv, tenkning og praksis, så artikkelen blir på ingen måte uttømmende. Men, det er et håp at den kan pirre nysgjerrigheten og tenne et engasjement. I de tilfeller den gjør det finner man kildeliste og tips til videre lesning bakerst. Mye av materialet jeg har benyttet meg av står på engelsk og sitater fra kilder med engelsk tittel er oversatt av meg.

Hvem var Martin Luther King, Jr.? En kort biografi¹

15.01.1929 i Atlanta, Georgia, USA, ble Michael King født, i andre etasje i sine besteforeldres hus. Pappaen, Michael King sr., var pastor i Ebenezer Baptist Church og ble sendt på pastorkonferanse i Tyskland i 1934. Her ble han så imponert at han endret både sitt og guttens navn til Martin Luther King². Som sin navnebror Martin Luther ble som kjent også Martin Luther King jr. en stor reformator, men hans liv ble kort. Allerede den 4. april 1968 ble han skutt og drept.

Martin Luther King jr. ble som kjent drept på grunn av sin fremtredende rolle i kampen for like rettigheter for alle borgere i USA, spesielt for afroamerikanerne. Men, i løpet av sin korte karriere var han også engasjert i kamp mot fattigdom og Vietnam-krigen. For krigsmotstanden ble han kritisert og bedt om å holde seg til det han kunne, borgerrettigheter, og ikke blande seg inn i utenrikspolitikken.

Bare 19 år gammel ble King ordinert som hjelpeprest i Ebenezer Baptist Church i Atlanta, der faren var pastor. Han fortsatte studiene, giftet seg (18.06.1953) og tok i 1954 i mot et kall som prest i Dexter Avenue Baptist Church i Montgomery, et par timers biltur sydvest for Atlanta. Hans forgjenger i stillingen, Vernon Johns, ble bedt om å slutte da menigheten syntes han var for radikal i

¹ Grunnlaget for dette kapitlet er hentet fra boken ”Martin Luther King” av Harry Harmer, N.W. Damm & Søn AS 2002.

² Howard Sitkoff: *King. Pilgrimage to the Mountaintop*, Hill and Wang, New York 2008.

sin motstand mot sosial urettferdighet³. De visste neppe hva de gikk til da de kalte Martin Luther King jr., men det gjorde antakelig ikke han heller.

I Montgomery deltok King i samfunnslivet og ble kjent med folk og kollegaer fra andre menigheter. Etter ett år i Montgomery kom hendelsen som skulle bli det første skritt på Kings vei i retning av å bli en sosial reformator av verdensformat. 1. desember 1955 nektet Rosa Parks å gi fra seg sitt bussete til en hvit passasjer, og ble arrestert. Det var opptakten til den nå så berømte bussboikotten i Montgomery. King var så visst ikke initiativtaker til aksjonen, han måtte til og med overtales til å delta på et møte angående organisering av boikotten⁴, men da organisasjonen Montgomery Improvement Association ble etablert for å styre det hele ble han valgt som leder. Det kommende året brakte med seg store demonstrasjoner, bombeattentat mot Kings hjem, arrestasjoner og, til slutt, seier: 13. november 1956 erklærte USAs høyesterett raseskillet på bussene i Montgomery for å være i strid med grunnloven. I desember, et drøyt år etter boikotten startet, var King blant de aller første svarte som kjørte med integrerte busser i byen.

Neste steg var å kjempe for stemmerett for alle svarte amerikanere. Denne kampen varte helt til 1965 og gikk langs flere akser. Demonstrasjoner, fengslinger, trusler og angrep mot flere borgerrettsledere og deres familier var en side av saken, utstrakt forhandlingsvirksomhet overfor lokale myndigheter og overfor statsapparatet i Washington D.C. en annen. Ikke alle var tilfreds med denne tilsynelatende tålmodigheten, men King klarte å skape forståelse for nødvendigheten av å følge to løp. Demonstrasjonene og masse møtene spilte en viktig rolle for å uttrykke at man ikke lenger ville finne seg i diskrimineringen, mens forhandlingene viste at bevegelsen også var i stand til å tenke langsiktig og samarbeide for å nå sine overordnede mål. Det var aldri snakk om å ”fire på kravene” fordi om man gikk i dialog med ”fienden”. King skriver selv i ”Letter from Birmingham Jail”:

”Dere kan godt spørre: ”Hvorfor direkte aksjon? Hvorfor ”sit-in”, marsjer og så videre? Er ikke forhandlinger en bedre måte å gå fram etter?” Dere har helt rett i å anbefale forhandlinger. Dette er nemlig den egentlige hensikten med våre aksjoner. Ikke-volds-aksjoner har som mål å søke å skape en krise og føre til et spenningsforhold som gjør at et samfunn som stadig har avvist å forhandle, blir tvunget til å gjøre det. Hensikten med aksjonen er å dramatisere situasjonen så sterkt at den ikke lenger kan overses.”⁵

At det lyktes King å få støtte for å kjempe langs to ulike spor kan nok til en viss grad forklares med at han selv deltok både i møter med nasjonens ledere (han var i møter med hele tre forskjellige amerikanske presidenter som leder for borgerrettighetsbevegelsen) og i demonstrasjoner der man ble møtt med vold i form av politikøller og -hunder, brannslanger og arrestasjoner. King selv satt fengslet et utall ganger for å ha deltatt i ulovlige demonstrasjoner.

³ ”The Vernon Johns story – the road to freedom”, DVD.

⁴ I følge Sitkoff var han redd for å bli oppfattet som en bråkmaker (Sitkoff 2008, s. 28).

⁵ Fra ”Brev fra fengselet i Birmingham”, gjengitt i Martin Luther King jr. ”Hvorfor vi ikke kan vente”, Oslo 1964 (henvises senere til som ”King 1964b”).

I 1963 holdt Martin Luther King jr. sin berømte tale, ”I have a dream”, i Washington D.C og året etter mottok han Nobels fredspris for sin ikkevoldelige innsats mot diskriminering av afroamerikanerne. 6. august 1965 undertegnet president Lyndon B. Johnson loven som ga svarte amerikanere stemmerett. Da denne kampen var vunnet utvidet King sitt fokus til å omfatte kamp mot fattigdom og USAs krigføring i Vietnam, i tillegg til hans aldri dalende engasjement for full integrering mellom ulike folkegrupper i USA.

Martin Luther King jr. var ved sin død elsket av mange, men hatet av kanskje enda flere. Ingen av USAs daværende eller tidligere presidenter deltok ved begravelsen, på tross av den innflytelse det allerede da var åpenbart at han hadde hatt på land og folk⁶. Kanskje var det for politisk betent, siden han på dødstidspunktet både var aktiv krigsmotstander og i kamp mot fattigdom i USA. Han ble dog tildelt Presidentens Frihetsmedalje i 1977 og i 1983 ble det ”The King Holiday” etablert, en landsomfattende fridag til minne om en av de største menneskerettighetsforkjemperne USA har fostret.

Grunnlaget for Kings livsgjerning

Oppvekst i Sørstatene

Martin Luther King jr. vokste opp i 501 Auburn Avenue. Gaten ga navn til et helt område som ble kalt ”Sweet Auburn”. Betegnelsen ble gitt av John Wesley Dobbs fordi han mente det var ”the ”richest Negro street in the world.”⁷. Området var ganske riktig relativt velstående, ”(...) preget av velstandssymbolene til den vellykkede svarte middelklassen.”⁸ Noen av USAs fremste bedrifter drevet av afroamerikanere lå i Auburn Avenue, det var banker, forsikringsselskap, aviser, tannleger, leger og eiendomsmeglere, for å nevne noen. Virksomhetene, og beboerne i området bidro til å skape et vitalt miljø preget av fellesskapstenkning og samarbeidsånd⁹

Georgia er en av USAs sørstater og arven fra slavetiden var fortsatt sterkt tilstede i samfunnet da King vokst opp. Myndighetene praktiserte et skarpt raseskille, som også de aller fleste hvite borgere levde godt med. I barneårene hadde Martin likevel to hvite venner, men da de var rundt 7-8 år fikk de ikke være sammen med ham lenger fordi han var svart. En rekke fasiliteter var også forbeholdt hvite. King selv forteller i boken ”Det begynte i Montgomery” at en enkel ting som å gå på kino var en ubehagelig erfaring fordi alle svarte måtte sitte på et ubekvent loft med trebenker bakerst i salen.

⁶ Sitkoff 2008, s. xii .

⁷ <http://www.nps.gov/nr/travel/atlanta/aub.htm>

⁸ Harner 2002, s. 18.

⁹ Gateoppdrag i Auburn Avenue, Atlanta, Georgia, USA sommeren 2009.

Familien og kirken

Kings familie tilhørte utvilsomt det man kunne kalle borgerskapet i det svarte Atlanta. Gjennom flere generasjoner hadde de jobbet seg opp til ”middelklasse-velstående”. King selv beskriver forholdene slik: ”Livet hadde blitt pakket inn for meg som en julepresang.”¹⁰ Det var en eliteoppvekst i forhold til den svarte gettoen han så daglig.

Midt i segregasjonen var foreldrene hele tiden gode forbilder på motstand mot diskrimineringen. Moren forklarte segregasjonen som en midlertidig, ikke en naturgitt ordning¹¹ og prentet inn i ham at ”Du er like god som noen”. Faren formidlet det samme, men la til at alle Guds barn må samarbeide med Ham i sitt krav om likebehandling og i kampen for sine rettigheter¹². I tillegg demonstrerte han motstand mot systemet for vesle Martin på flere byturer. Da de i en skobutikk ble henvist til å vente ved en stol bakerst i lokalet til ekspeditøren ville hjelpe, og ikke fikk sitte der de andre kundene satt, nektet ”Papa King” og valgte til slutt å gå med uforrettet sak. Ved et annet tilfelle ble bilen deres stanset av en politimann, og samtalen forløp omtrent slik, i følge Martin selv:

”Hør her, gutten min, du kjører inn til kanten der og lar meg få en titt på kjørekortet ditt.” Far svarte fornærmet: ”Jeg er ingen gutt.” Han pekte på meg og fortsatte: ”Det er en gutt. Jeg er en mann, og jeg akter ikke å høre på Dem for De behandler meg som en sådan.”¹³

Slike demonstrasjoner av ikke-aksept av segregasjonen fikk Martin Luther King jr. ofte gjennom oppveksten og det bidro sannsynligvis til at han selv også ved flere anledninger nektet å etterkomme ordningene som holdt oppe segregasjonen.

Vi forstår at foreldrene var samfunnsbevisste og politisk engasjerte, og de ønsket også at barna skulle være bevisste på sin samtid og også utvikle noe av de samme holdningene som de selv bar på. Derfor var det forventet av Martin og søsknene, allerede fra de var ganske små, at de deltok i samtaler om nyheter og samfunnsaktuelle emner ved middagsbordet. Følgelig måtte unge King lese aviser og holde seg oppdatert gjennom dagen! Tilsvarende engasjement er det naturlig å anta også preget Kings nærmiljø ellers, spesielt nabolaget og kirken.

King vokste opp i en kristen sammenheng. Faren og morfaren var baptistpastorer og familien var tett knyttet til Ebenezer Baptist Church, bare et par hundre meter fra hjemmet. Kirken spilte en stor rolle i Martins liv fra første stund, religiøst, sosialt og politisk, men etter hvert som han vokste opp ble han i tvil om kristendommens fortreffelighet. Han så at den kunne bli brukt til å holde folk nede, til å tviholde på et åndelig fokus og glemme arbeidet for sosial forbedring. Som en form for opium for folket, et bedøvelsesmiddel som bare er egnet til å få folk til å holde ut lidelse og

¹⁰ Sitkoff 2008, s. 8.

¹¹ Sitkoff 2008, s. 8.

¹² Sitkoff 2008, s. 8.

¹³ M. L. King jr: ”Det begynte i Montgomery”, Norsk Litteraturselskap, Oslo 1964, s. 16.

fornedrelse og kun *drømme* om paradiset¹⁴. Men, i løpet av studiene møtte King mennesker som bekjente seg til en kristendom som var mye mer opptatt av sosial rettferdighet. Han ble kjent med det såkalte sosiale evangelium, samtidig som han kom til en dyp erkjennelse av religionens og troens plass i afroamerikanernes liv og kultur. Kirken, oppdaget han, var dessuten en viktig arena for organisering av sosialt engasjement.

Skolegang og studier

Allerede fra grunnskoleårene, på Booker T. Washington-skolen, kan man se at Martin Luther King jr. begynte sin utvikling i retning av borgerrettighetsforkjemper. Han var bare 14 år gammel da han vant en talekonkurranse med tittelen ”Negeren og grunnloven”. Talen bygget blant annet på hans personlige erfaringer og observasjoner av frihet og diskriminering gjennom sommerjobb på tobakksplantasjer i Nordstatene.

King hadde ikke som mål å bli pastor, han så seg heller som jurister eller lege. Han kritiserte og hånte farens tro og forkynnelse, spesielt for de følelsesmessige uttrykkene som fulgte med hans form for taler og gudstjenestefeiring¹⁵ og han tok stadig sterkere avstand fra ”(...) farens begrensende og fundamentalistiske baptisme (...)”¹⁶. Pastorrollen ble likevel mer og mer aktuelt for ham. Det skyldtes nok både hans studier innen filosofi, sosiologi, antropologi og teologi, at han oppdaget en kristendomsforståelse som appellerte og B. E. Mays, rektor ved Morehouse College.

Morehouse College: Preparing Young Men to Change the World

Etter å ha fullført grunnskolen begynte Martin Luther King jr. på Morehouse College, ”Neger-Harvard” på folkemunne, med henvisning til USAs fremste universitet, fordi nivået var høyt og studentene gode. Morehouse er en skole fra 1867, ”(...) en utmerket institusjon dedikert, som alltid, til å frembringe fremragende menn og ekstraordinære ledere til å tjene menneskeheten med en åndelig bevissthet.”, som de sier om seg selv¹⁷. Skolen nøyte stor anseelse blant svarte amerikanere og King sr. satt en periode i styret for skolen. Da, som nå, var skolens mål å utdanne ledere med sosial samvittighet, folk som kunne være med å redefinere verden.

I dette miljøet blomstret King. Han opplevde for første gang at det var mulig å diskutere rasediskrimineringen åpent og inngående og han fikk utfordringer og oppfølging som passet ham. Skolens rektor, Benjamin Elijah Mays, var en venn av familien og ble etter hvert en mentor for Martin. På skolens minnesmerke for Mays står det: ”Født til å gjøre opprør mot uvitenhet,

¹⁴ I dette ser man nærmest et marxistisk trekk hos den unge King, men han forkastet kommunismen som ”(...) ”kristent kjetteri”, (...) etisk relativistisk og totalitær av vesen.”. I 1951 ga han imidlertid også uttrykk for å ha ”(...) utviklet ”anti-kapitalistiske følelser.” (Harmer 2002: 22). Denne balansen, og ikke minst avstandtagen til kommunismen, mener jeg enkelte kritikere har oversett når de har stemplet King som kommunist.

¹⁵ Sitkoff, 2008, s. 11.

¹⁶ Harmer 2002, s. 21.

¹⁷ www.morehouse.edu

undertrykkelse og sosial urettferdighet.” En passende mentor kan man anta, men også et forbilde i annet henseende: i Mays fant King den balanse han savnet hos faren, mellom den lidenskapelige religiøse overbevisningen og dyp, kritisk tenkning¹⁸.

Etter fire år på Morehouse oppnådde King bachelorgraden i sosiologi i juni 1948.

Crozer Theological Seminary

I september 1948 begynte Martin Luther King jr. på Crozer teologiske seminar¹⁹. Her tok han sin teologiske embetseksamen.

Crozer lå langt hjemmefra, i Pennsylvania, og King måtte flytte. Crozer var en fullt integrert institusjon, 10 prosent av studentene var afroamerikanere. King var selvsagt fornøyd med dette, men samtidig bevisst på den typiske hvite amerikaners bilde av afroamerikaneren som høyrøstet, sen, lattermild og skitten, og han gjorde alt han kunne for å ikke å bli identifisert slik. Dette satte i den grad spor også på den rent akademiske virksomheten, at han var klassens beste da han graduerte.

I følge Howard Sitkoff²⁰ gledet King seg nå over å komme bort fra farens dominans og bokstavtro bibeltolkning. Her fikk han rom til å utvikle sin egen tro og tolkning av det kristne budskap, uten å ha arven fra tre generasjoner med baptistpastorer hengende over seg. Her ble han kjent med ”Det sosiale evangelium” og derigjennom inspirert og styrket i sin tro på å få etablert Guds Rike her på jorden.

På Crozer viste King en gryende interesse for Mohandas K. Gandhis ikkevoldsfilosofi, samtidig som han fikk satt seg grundig inn i en rekke filosofers arbeider.

Boston College

I september 1951 begynte Martin Luther King jr. sitt arbeid med en doktorgrad i systematisk teologi på Boston College. Til å begynne med var han registrert på avdeling for filosofi, men han byttet til teologi etter hvert. Hans hovedlærere var influert av den filosofiske retningen ”personalisme”, troen på at Gud er et levende vesen med menneskelige karaktertrekk.

King søkte seg til Boston College med tanke på å bli en vitenskapsmann innen teologi, men etter hvert som årene gikk og han merket hvor han hadde hjertet og evnene sine²¹, endret han perspektiv. Han forsto i løpet av Boston-årene at han skulle bli pastor og dermed kom talegavene i fokus. Evnene til å formidle evangeliet fra en talerstol var viktigere enn formell, teologisk kompetanse. Dyson sier det så sterkt som at i den type miljøer King hadde sine røtter var ofte

¹⁸ Johnny Bernard Hill: *The Theology of Martin Luther King, Jr. and Desmond Mpilo Tutu*, Palgrave Macmillan 2007, s. 63.

¹⁹ Crozer Theological Seminary, nå Colgate Rochester Crozer Divinity School i New York, var ”multi-konfesjonell” skole (en skole for flere kristne trossamfunn), men fungerte hovedsakelig som pastorutdanningsinstitusjon for American Baptist Church (www.abc-usa.org).

²⁰ Sitkoff 2008, s. 11 - 13.

²¹ Michael Eric Dyson: *I may not get there with you. The True Martin Luther King, Jr.* Simon & Schuster, New York, 2000, s. 148.

teologisk utdannelse, og dermed interesse for, og evne til å tenke kritisk omkring religiøse spørsmål og bibeltekstene, sett på som ”(...) et hinder for den sanne tilbedelse av Gud, (...)”.²²

I sine arbeider ved Boston College skrev, i følge James Cone, King om rettferdighet, kjærlighet, synd og ondskap, men nevnte ikke rasisme i særlig grad²³. Videre sier Cone at i løpet av sine til sammen seks år ved Crozer og Boston identifiserte ikke King rasisme som et teologisk eller filosofisk problem. Kanskje var han redd for å bli sett på som ensidig opptatt av rase, noe som kunne være problematisk for svarte studenter: enten kunne de bli satt i faglig bås, eller så kunne de møte urimelig sterk motbør for ikke å være kritiske eller balansert nok, i sin analyse av rasismefenomenet. Men, å lese Kings egne tekster hvor han forteller om hvilken prosess det var for ham personlig før han kom frem til den forståelsen av det kristne budskapet som han senere levde og arbeidet etter, gir et annet inntrykk.

Martin Luther King jr. fullførte doktorgraden på Boston College i juni 1955.

Kings filosofi og kristendomsforståelse

Det mest fremtredende i historien om borgerrettighetsbevegelsen må sies å ha vært ikkevold og sivil ulydighet. Vi kan nok også, med en stor grad av sikkerhet, slå fast at det er det de fleste forbinder med Martin Luther King jr. Kanskje kombinert med det faktum at han var baptistpastor. Og det er ingen grunn til å underslå det siste, snarere tvert i mot. Som vi skal se i dette kapitlet var bevegelsens valg av strategi og metode nært knyttet opp til dens ledes, og spesielt Martin Luther King jr.s, kristendomsforståelse.

”(...) det finnes rettferdige lover og det finnes urettferdige lover.”²⁴ King og sivil ulydighet

På Morehouse College ble King kjent med Henry David Thoreau²⁵ og hans essay fra 1849, ”Civil Dissobedience” (Sivil ulydighet). Essensen er at man bør nekte å respektere lover man, etter nøye overveielser, mener er urettferdige, forutsatt at man er forberedt på å ta den straffen som kommer. Thoreau gjorde dypt inntrykk, og hans tenkning var retningsgivende for Kings og bevegelsens vurderinger av strategi og metode før de ble bedre kjent med ikkevoldsfilosofien. King kommenterte på et senere tidspunkt ”(...) at det vi virkelig gjorde var å avslutte vårt samarbeid med et ondt system.”²⁶

I et intervju med bladet Playboy²⁷ ble King konfrontert med ekstremismen i å oppfordre til slike lovbrud og spurt om hva slags rett han hadde til å vurdere hvorvidt en lov er urettferdig. Til det var hans svar at han (og alle mennesker) hadde en moralsk, om ikke juridisk, rett, og kanskje kunne

²² Dyson 2000, s. 149.

²³ Dyson 2000, s. 150.

²⁴ James M. Washington: *A Testament of Hope*. Harper Collins 1986, s. 49

²⁵ Henry David Thoreau, amerikansk filosof 12.07.1817– 06.05.1862

²⁶ Sitkoff, 2008, s. 44.

²⁷ Washington (red.), 1986, s. 340 – 377.

vi føye til plikt, til å vurdere om en lov var rettferdig eller urettferdig. Utgangspunktet er at det er to typer lover, menneskeskapt lover og Guds lov, og logikken er enkel: korresponderer en lov skapt av mennesker med en lov skapt av Gud, dvs. den moralske loven, er loven rettferdig. I motsatt tilfelle er den urettferdig.

”Jeg er enig med St. Augustin, som sier at ”en urettferdig lov er ikke noen lov i det hele tatt”, uttrykker King i ”Brev fra Birmingham fengsel”²⁸. Videre skriver han:

”En urettferdig lov er en lov som ikke er i harmoni med den moralske lov. For å si det med St. Thomas av Aquina: ”En urettferdig lov er en menneskelig lov som ikke har sine røtter i den evige naturlov.” Enhver lov som kan løfte den menneskelige personlighet oppover, er en rettferdig lov. Enhver lov som degraderer den menneskelige personlighet, er urettferdig.”²⁹

Mer konkret handlet lovvurderingene, for borgerrettsbevegelsen, om hvilke lover som brøt med konstitusjonen – dvs. De Forente Staters grunnlov, og Uavhengighetserklæringen fra 1776. King fremhevet også at det ikke var hans vurdering alene hvorvidt en lov var urettferdig. Det lå dyptgående drøftelser bak og før aksjoner ble satt i gang offentliggjorde man sine planer. Bevegelsen spilte med åpne kort og det var aldri snakk om at målet helliger midlet. Dette gav King uttrykk for på flere steder og måter, blant annet i boken ”Det begynte i Montgomery: ”Konstruktive formål kan aldri rettferdiggjøre destruktive metoder.”³⁰

Martin Luther King jr. fikk høre fra foreldrene sine at han skulle hate segregasjonen, men elske de som praktiserte det³¹. Thoreaus filosofi ga hjelp til å uttrykke dette hatet, men den kom til kort i forhold til å uttrykke kjærlighet til undertrykkene. Til det måtte King ha hjelp av Gandhi.

”Kristus ga oss ånden og motiveringen, mens Gandhi ga oss metoden.”³² Kings vei til ikkevold

En oppvekst i et segregert samfunn kunne lett avlet hat, bitterhet og hevntørst. I Kings tilfelle gjorde det ikke det, men veien til alternativet var lang.

I Martin Luther King jr.s egen beskrivelse av sin vei til ikkevold i boken ”Det begynte i Montgomery”, kan man få inntrykk av at det i stor grad var hans egne erfaringer og akademiske bestrebelser som førte ham til ikkevoldsprinsippene. Han legger stor vekt på opplevelser med segregasjonen og studier av filosofer som Platon, Aristoteles, Rousseau, Hobbes, Bentham, Mill, Locke og Karl Marx. Men, det avgjørende for at han begynte å sette seg inn i Mohandas K. Gandhis tenkning var, skriver han, en preken av Dr. Mordecai Johnson. Howard Sitkoff mener imidlertid det

²⁸ King, 1964 b, s. 78.

²⁹ King, 1964 b, s. 78.

³⁰ King 1964, s. 79

³¹ Sitkoff 2008, s. 10.

³² King 1964, s. 72.

måtte to andre ”ikkevoldsapostler” til for å overbevise King om de gandhistiske metodenes potensiale i borgerrettighetskampene, Bayard Rustin og Glenn E. Smiley³³. King nevner ikke disse, og med tanke på Rustins bakgrunn var det kanskje strategiske grunner til utelatelsen. En annen mulighet er at King selv opplevde at deres rolle i hans utvikling var mindre enn Sitkoff antar.

Bayard Rustin kom til Montgomery med lang erfaring fra ikkevoldelig aksjonsarbeid, både i forhold til 2. Verdenskrig og i arbeid for de-segregering, og han hadde bidratt til å etablere både FOR³⁴ og CORE³⁵. Problemene med Rustin, for borgerrettighetsbevegelsen, var imidlertid flere: han var et ”uekte” barn, eks-kommunist, passifist med rulleblad – og på toppen av det hele homofil. King selv mente faktisk dette ikke hadde noen betydning, men flere av lederne i bevegelsen visste at de ikke kunne ta sjansen på å ha bånd verken til kommunisme eller homofili, og kontakten ble brutt.

King og Rustin kom godt ut av det med hverandre fra første stund og King satte stor pris på kontakten, derfor fortsatte de sine samtaler om moral, strategi og ikkevold, i hemmelighet. Rustin ble en av Kings rådgivere og sakte, men sikkert ble King mer og mer fortrolig med gandhistisk ikkevold. Men, det tok tid og krevde forandringer for Martin Luther King jr. I bevegelsens begynnelse var ikke King prinsipiell motstander av voldsbruk, han holdt seg med livvakter som han søkte våpenlisens for (uten å få det, vel og merke). King var også urolig for om han ville bli oppfattet som lite mandig om han beveget seg i gandhistisk retning. Et kanskje viktigere ankepunkt var forskjellen på Kings samtid i USA og situasjonen i Gandhis India 10 – 15 år før: inderne var en majoritet i landet, undertrykt av en relativt liten gruppe engelskmenn, afroamerikanernes situasjon er nærmest motsatt: de er færre enn undertrykkerne og undertrykkelsen er strukturell og holdningsmessig.

Glenn E. Smiley³⁶ dukket opp i Montgomery etter Rustin. Han var overbevist om at King var kalt av Gud til å lede en stor bevegelse og mente King kunne bli ”a Negro Gandhi”, men også han så behovet for bevissthetsendring. Og King var lærevillig og interessert i å vurdere ny lærdom. Han husket hva lærere og venner hadde fortalt om Gandhis metoder og oppdaget at de var i overensstemmelse med evangeliet de afroamerikanske kirkene forkynte. At han, og etter hvert mange flere i borgerrettighetsbevegelsen, kunne se sammenhengen mellom Gandhis metoder og Jesu forkynnelse var avgjørende for hans interesse, og etter hvert begeistring, for gandhistisk ikkevold. I et intervju med Kenneth B. Clark³⁷ ga King tydelig uttrykk for et avklart, positivt syn på ikkevold:

”Jeg tror at ikkevoldelig motstand er det mest potente våpen tilgjengelig for undertrykte folk i deres kamp for frihet og menneskeverd.”

³³ Sitkoff 2008, s. 42 og 44.

³⁴ Fellowship for Reconciliation.

³⁵ Congress of Racial Equality.

³⁶ Glenn E. Smiley var hvit metodistpastor fra Texas, også tidligere arrestert for deltakelse i ikkevoldelig krigsmotstand.

³⁷ Washington (red), 1986, s. 331 – 339.

Etter hvert oppdaget King også at ikkevoldstenkningen korresponderte godt med en annen del av hans kristendomsfortolkning: I hvert menneske er det guddommelige tilstede, alle har noe hellig ved seg, og derfor skal man aldri forbryte seg mot ens motstanders verdighet. Man må handle på måter som gjør fremtidig forsoning mulig³⁸. En måte var å satse på å få i gang en indre omvendelse hos motparten, ikke overtalelse eller tvang.

Det sosiale evangelium

I løpet av studieårene møtte Martin Luther King jr. lærere og medelever som bekjente seg til en kristendom som var mye mer opptatt av sosial rettferdighet enn den kristendom han selv kom fra. Han ble kjent med det såkalte sosiale evangelium.

Det var på Crozer Theological Seminary King endelig kom over noe som kunne gi ham "(...) en teologisk grunn for de sosiale interesser jeg var blitt grepet av, takket være erfaringene fra barndommen."³⁹ Det var teologen Walter Rauschenbuschs bok "Christianity and the Social Crisis.". King understreker selv at han ikke var enig med Rauschenbusch i alt, men at essensen var særlig appellerende og viktig: evangeliet må ikke sees på kun som noe som angår menneskets sjel, men også dets kropp. Det var lesningen av Rauschenbusch som ledet King til overbevisningen om at "(...) en religion som bare befatter seg med menneskesjelen og ikke interesserer seg for de sosiale og økonomiske forhold som plager sjelen, er en døende religion (...)"⁴⁰. Og han syntes absolutt at denne typen religion var for godt representert i samtiden. Følgende sitater fra hans "Brev fra Birmingham fengsel" taler for seg selv:

"Og jeg har lagt merke til mange kirker som har tillatt seg en fullstendig overjordisk religion som setter et underlig, ubibelsk skille mellom legeme og sjel, mellom det hellige og det timelige."⁴¹

"Jo, jeg ser på kirken som Kristi legeme. Men å, hvor vi har vanæret og såret det legemet ved sosial forsømmelse og ved frykt for å dissenterer."⁴²

"For ofte er tidens kirke en veik, ineffektiv stemme med en uklar lyd. Så alt for ofte er den en hovedforsvarer av status quo. Så langt fra å bli forstyrret av kirkens nærvær er gjennomsnittssamfunnets maktstruktur beroliget av kirkens stilltiende, og ofte hørbare godkjenning av tingene slik de er."⁴³

Kingsitatet i overskriften på denne artikkelen er et uttrykk for at han nok var svært så sikker på det sosiale evangeliums holdbarhet og relevans. Sitkoff forstår King dit hen at "(...) kirken skal være i

³⁸ Sitkoff 2008, s. 45.

³⁹ King 1964, s. 78

⁴⁰ King 1964, s. 78

⁴¹ King 1964b, s. 86

⁴² King 1964b, s. 87

⁴³ King 1964b, s. 87

første rekke blant de som protesterer mot undertrykkelse av de mindre privilegerte og lede veien til en form for kristen sosialisme.⁴⁴ På dette punktet var han nok inspirert av J. Deotis Roberts, en samtidig teolog, som hevdet at kirkens misjon er tosidig; å helbrede og forstyrre. Helbrede brutte relasjoner og menneskelig lidelse, men forstyrre den offentlige ro og likegyldighet overfor undertrykkelse og nød.

Kings kristendomsforståelse

King utarbeidet ikke en egen teologi, men over tid utviklet han en stadig tydeligere kristendomsforståelse. I denne inngikk det sosiale evangelium som en sentral bestanddel, sammen med en rekke ideer og perspektiver fra både tidligere og samtidige fagfeller og forbilder.

Howard Thurman⁴⁵ skapte med sin teologi en direkte kobling mellom Jesus og afroamerikanernes livssituasjon: Jesus var jøde uten stemmerett og levde som del av et fellesskap av undertrykte mennesker, på samme måte som afroamerikanerne⁴⁶. I det som kaltes "Black Theology" var denne koblingen sentral og det ble sett som avgjørende å sette seg inn i de svartes lidelser for å kunne få et rett inntrykk av Gud⁴⁷. King mente at "Gud viste seg selv i befrielsen, helbredelsen og gjenopprettelsen av de utstøtte og marginaliserte."⁴⁸ Fortellingen om israelittenes utgang fra Egypt ble forstått som at "(...) Gud er på alle undertrykte menneskers side i kampen for frihet og rettferdighet"⁴⁹. Denne tydelige sammenhengen mellom evangeliet og politisk engasjement og aktivisme var en del av tradisjonen King sto i og sentralt i den arven han nyttiggjorde seg og videreførte.

I sin bok "Det begynte i Montgomery" skriver King at "(...) en kristendom som skal være tro mot sin natur, må også befatte seg med menneskenes sosiale vilkår. Den har å gjøre med jord og himmel, tiden og evigheten."⁵⁰ Her kommer igjen det sosiale evangelium tydelig frem, men videre skriver han: "Den forsøker ikke bare å forene mennesket med Gud, men også å forene menneskene med hverandre og å hjelpe hver enkelt til å finne en helhet i livet."⁵¹ Forsoning er viktig, men ikke kun menneskets forsoning med Gud, som vi ofte fokuserer på i kristne kretser. For King har forsoningen både en vertikal og en horisontal akse og de kan ikke skilles fra hverandre. Full forsoning med Gud må medføre full forsoning mellom mennesker, for det er ingen distinksjon mellom personlig og sosial forsoning. For at dette skal være mulig må mennesket gjenkjenne sine medmennesker som skapt av Gud, som mennesker på lik linje, med samme ønsker, drømmer,

⁴⁴ Sitkoff 2008, s. 15.

⁴⁵ Howard Thurman var også en tidligere Morehousestudent, svart, som også hadde hatt B. E. Mays som lærer. Han ble en viktig inspirasjonskilde for King.

⁴⁶ Hill 2007, s. 64.

⁴⁷ Hill 2007, s. 64.

⁴⁸ Hill 2007, s. 70.

⁴⁹ Hill 2007, s. 64.

⁵⁰ King 1964a, s. 29.

⁵¹ King 1964a, s. 30.

verdighet og rettigheter som en selv. På dette grunnlag kunne ikke segregasjonen kun forstås som et sosialt og politisk problem, den var også et teologisk problem⁵². Alle er skapt i Guds bilde, alle skal behandles med verdighet, alt liv har verdighet og betydning. Martin Luther King jr. hadde en klar oppfatning av at Gud er "(...) en personlig Gud som løfter frem og bevarer menneskelig verdighet (...)"⁵³. Han så Gud som en gud som søker å frigjøre og forandre individer, institusjoner og sosiale systemer⁵⁴, og mente, som faren, at mennesket er Guds medarbeider: "Som den Gud som frigjør har Han valgt å bruke mennesker som agenter for Hans forandrende makt i verden."⁵⁵

For King ble også nestekjærlighet sentralt. Engasjement mot urettferdighet og for forsoning og fred forutsatte en kjærlighet på det mellommenneskelige så vel som på det åndelige plan. J. Deotis Roberts sa: "(...) det kan ikke være genuin kristen kjærlighet hvis den ikke er etisk så vel som spirituell."⁵⁶ King selv skrev om nestekjærlighet:

"Kjærlighet får her betydningen av vilje til forståelse og forsoning. (...) Men når vi snakker om å elske dem som hater oss (...) da brukes ordet "agape". Dette ordet betegner en forståelsesfull, forsonlig godvilje som omfatter alle mennesker. (...). Den er Guds kjærlighet, virksom i et menneskehjerte."⁵⁷

Agape er for King vissheten om at alt menneskelig liv henger sammen, og her ser man en likhet med Gandhis etikk. Skader jeg et annet menneske skader jeg samtidig meg selv og forsoning blir vanskeligere. King var integrasjonist, målet i borgerrettighetskampene var fellesskap og forsoning med motparten. Fredelig samliv gir seg ikke selv etter harde protester og kamper, men King gjentok stadig betydningen av å "(...) ikke miste troen på våre hvite brødre."⁵⁸ og da huset hans i Montgomery ble bombet talte han til de fremmøtte, ba dem holde fred og oppfordret dem til å elske sine fiender: "Elsk dem, og la dem få vite at du elsker dem"⁵⁹.

Kings virke og baptistisk kristendomstolkning

I dette kapitlet trekker jeg noen linjer mellom Martin Luther King jr.s ideer og arbeid og baptistisk kristendomstolkning slik den fremkommer i Det Norske Baptistsamfunns verdigrunnlag.⁶⁰ Jeg vil fokusere på de punktene som har tydeligst relevans for den sammenhengen King så og forkynte mellom troen og det sosiale/politiske engasjementet.

Generelt kan vi si at King står i en solid baptistisk tradisjon med sitt samfunnsengasjement. Blant de tidlige baptistene var for eksempel mange militærnektere fordi de var svært bevisste på

⁵² Hill 2007, s. 43.

⁵³ Hill 2007, s. 45.

⁵⁴ Hill 2007, s. 87.

⁵⁵ Hill 2007, s. 71.

⁵⁶ Hill 2007, s. 34.

⁵⁷ King 1964, s 91-92.

⁵⁸ Harmer 2002, s. 62.

⁵⁹ Sitkoff 2008, s. 39.

⁶⁰ "Å være kristen i dag. Baptistisk kristendomstolkning." Baptistenes studieråd, Stabekk 1995.

viktigheten av å ha en fri kirke i en fri stat og ikke ønsket bindinger til staten. Senere har vi sett eksempler på baptister som har gått i fengsel for å ha kjempet for muslimers rett til å bygge moskeer.

I utdypningen av punkt 10 i verdigrunnlaget⁶¹ understrekes det at misjon omfatter både evangelisering i tradisjonell forstand og sosial innsats og at man

”(...) også skal gi uttrykk for Guds kjærlighet til menneskeheten gjennom å fylle både fysiske og åndelige behov. (...) baptistene anerkjenner Guds kall til å delta sammen med ham i hans arbeid for å skape rettferdighet, sosial velferd, helse, utdanning og fred i verden.”

En forestilling om at tro og ånd er kirkens domene, mens staten og samfunnet for øvrig skal ta seg av det som handler om sosiale forhold, er altså fremmed for oss som baptister, som det var for King. Vi er Guds medarbeidere på begge plan, men for oss kommer det rent sosiale engasjementet kanskje klarest frem i utenlandsmisjonen, der helsearbeid, undervisning og byggearbeid gjerne står sentralt.

Punkt 11 i vårt verdigrunnlag handler om samvittighetsfriheten⁶² og i refleksjonen som følger punktet trekkes det koblinger til det å ha rom for et mangfold av meninger og oppfatninger. For King var det av betydning at enkeltmennesker og menigheter turde å avvike fra vedtatte ”sannheter”. Det er derfor viktig å bygge holdninger og skape miljøer der man trygt kan legge frem sine tanker og sitt engasjement uten frykt for å bli satt utenfor fellesskapet. Kanskje er vi i dag bundet av ”(...) den paralyserende rettroenhetens lenker, (...)”⁶³ i så sterk grad at vi ikke engang vurderer å stille spørsmål eller tenke kritisk gjennom rådende oppfatninger, holdninger og former?

Martin Luther King jr. og Norge

Martin Luther King jr. besøkte Norge én gang, da han i 1964 mottok Nobels Fredspris. Han kom sammen med sin kone og en del venner og ble i noen dager. Selve overrekkelsen og talene ble holdt i Universitets Aula i Oslo, men norske baptister holdt også en mottakelse for King på det som i dag er Holtekilen Folkehøgskole. Kings kone nevner dette i sin bok⁶⁴, men dessverre i skuffende korte ordelag. Hendelsen var kanskje en større opplevelse for norske baptister enn for King og hans følge.

⁶¹ ”Vi tror at enhver Kristi disippel er kalt til å vitne om Jesus Kristus som Herre, og at menigheten som en del av Guds rike skal delta i hele Guds misjon i verden.” Baptistenes Studieråd 1995, s. 4 og 37.

⁶² ”Vi bekrefter at det er nødvendig å bevare samvittighetsfriheten, og følgelig aksepterer vi de forskjeller som finnes blant oss.” Baptistenes Studieråd 1995, s. 4 og 39-40.

⁶³ King 1964b, s. 88.

⁶⁴ Coretta Scott King: ”Mitt liv med Martin Luther King jr.” Den norske bokklubben, 1970, s. 19.

MLK-dagen i Norge

Holtekilen Folkehøgskole har smått om senn ønsket å gjøre mer ut av koblingen til Martin Luther King jr., derfor har vi siden 2006 markert King-dagen.⁶⁵ Inspirert av svenske baptisters markering⁶⁶ jobber vi for å etablere en tradisjon der vi en dag i året minnes Kings innsats for rettferdighet, fred, forsoning og kjærlighet. Nobels Fredssenter i Oslo har merket seg vårt engasjement, også fordi vi har nyttiggjort oss senterets ulike tilbud i undervisningen, og i år var våre elever invitert til markering av dagen på fredssenteret.

For første gang markerte også Drammen Baptistmenighet Kingdagen i år. Der fokuserte vi på hvordan Norge og nordmenn oppleves av mennesker med annen bakgrunn – hvordan ser vi ut utenfra? Det ble en vellykket kveld til glede, ettertanke og inspirasjon og det gav mersmak!

Å markere Kingdagen er en god anledning til å fremheve koblingen mellom vår kristne tro og vårt sosiale ansvar og engasjement.

”Krig og fred og sånn...”

Holtekilen Folkehøgskole oppretter nå linjen ”Krig og fred og sånn...”, der vi tar opp arven etter King. En linje kun med studier av King og Borgerrettighetsbevegelsen ville nok blitt for snever og hatt særdeles lite nedslagsfelt, så det er heller ikke det vi har lagt opp til. Vi vil gi undervisning på områder som fremmedfrykt, menneskerettigheter, sosialt ansvar, ikkevoldelig konfliktløsning og krig, for å nevne noe, og studieturen går selvsagt til USA. I oktober reiser vi til Atlanta, Montgomery og Washington D. C. og lar oss inspirere av en stor baptist og menneskerettighetsforkjemper. Les gjerne mer om tilbudet på www.holtekilen.no, eller kontakt forfatteren. Er du interessert i å delta på turen kan vi nok også komme til en ordning!

”(...) i første rekke blant de som protesterer mot undertrykkelse (...)”?

Arbeidet med denne artikkelen, og annet arbeid med Martin Luther King jr., har inspirert meg til å reflektere noe rundt vår, norske baptisters, rolle i det norske samfunn. Jeg drister meg til å dele noen av dem til avslutning.

Som norske baptister lever vi i en velferdsstat som til en viss grad stiller opp for mennesker som på ulike måter trenger hjelp. Vi kan kanskje takke Gud for velferdsstaten, men ikke dermed overlate til diverse etater å utvise nestekjærlighet. Byråkrati og paragrafer kan ikke vise kjærlighet. Byråkratiet er i sitt vesen a-moralsk, det gjør ikke moralske vurderinger, det rommer bare unntaksvis hjertevarme og menneskelig nærhet og omsorg.

I 2003, under vårt landsmøte på Oppdal, malte Oslopolitiet en hvit strek på ”Plata”, området der rusavhengige gatefolk oppholdt seg. Over streken fikk de ikke bevege seg. Det er mulig flere identifiserte dette som en ”skammens strek” og en total mangel på respekt for menneskeverd, men det var en representant fra Human-Etisk Forbund som fjernet streken. Vi kristne sto dessverre ikke i

⁶⁵ I USA er dagen nasjonal fridag og man oppfordres til å delta i frivillig, samfunnsnyttig arbeid.

⁶⁶ www.martinlutherking.se

første rekke... Det er mulig vi er gode til å *helbrede* (jmf. avsnittet om det sosiale evangelium), men vi *forstyrrer* i alt for liten grad. Når deltok vi sist i kompromissløs kamp for andres menneskeverd, basert på Kristi kjærlighetsetikk, forståelsen av at alt menneskeliv henger sammen og at ”Urettferdighet på ett sted er en trussel mot rettferdigheten på ethvert sted”⁶⁷?

Vi baptister har tradisjon for å se på oss selv som ”Radikale kristne”⁶⁸ på grunnlag av vår måte å være kirke på, med åpen nattverd, kvinnelige ledere og det allmenne prestedømmet, for å nevne noe som har blitt oppfattet som radikalt gjennom tidene. Sammenliknet med enkelte andre kirker er nok vår struktur en smule radikal, men hvor radikale oppleves vi av mennesker som ser kristen-Norge utenfra? Martin Luther King jr. har vist oss at det er fullt mulig å kjempe en rettferdig kamp, i overensstemmelse med evangeliet, for bedre sosiale kår for andre mennesker. Tør vi gjøre ham til noe mer enn en helt fra ”gamle dager”?

Kilder

- Baptistenes Studieråd: *Å være kristen i dag. Baptistisk kristendomstolkning*. Stabekk 1995.
- Dyson, Michael Eric: *I may not get there with you. The True Martin Luther King, Jr.* Simon & Schuster, New York, 2000.
- Harmer, Harry: *Martin Luther King*. N. W. Damm & Søn, Oslo 2002
- Hill, Johnny Bernard: *The Theology of Martin Luther King, Jr. and Desmond Mpilo Tutu*. Palgrave Macmillan, New York, 2007.
- Jones, James Earl: *The Vernon Johns story. The road to freedom*. DVD
- King jr., Martin Luther: *Det begynte i Montgomery*. Norsk Litteraturselskap, Oslo 1958.
- King jr., Martin Luther: *Hvorfor vi ikke kan vente*. Norsk Litteraturselskap, Oslo 1964.
- ”The Vernon Johns story – the road to freedom”, DVD.
- Washington, James M.: *A Testament of Hope. The Essential Writings and Speeches of Martin Luther King jr.* Harper Collins, USA, 1986.

Andre tips til videre lesning

- King jr., Martin Luther: *Broen heter kjærlighet*. Norsk Litteraturselskap 1963.
- King jr., Martin Luther: *Hva nå?* Norsk Litteraturselskap 1967.
- Svärd, Arvid: *Martin Luther King jr. Mannen og minnet*. Norsk Litteraturselskap 1968.
- King jr., Martin Luther: *Siste appell*. Norsk Litteraturselskap 1968.
- Reddick, L.D.: *Martin Luther King. Frihetens forkjemper*. Ansgar forlag, 1963.
- King, Coretta Scott: *Mitt liv med Martin Luther King jr.* Den norske bokklubben, 1970.
- Christophersen, Helge: *Sverdet som helbreder. Martin Luther Kings ikke-voldsarmé*. De unges forlag, 1970.

⁶⁷ King 1964b, s. 73.

⁶⁸ Paul Beasley-Murray: ”Radikale kristne. Baptistenes måte å være kirke på.” Norsk litteraturselskap, Stabekk 2000.